

Honoris Causa

Roc Pifarré Florejachs

HONORIS CAUSA

INVESTIDURA COM A DOCTOR

HONORIS CAUSA DEL SENYOR

ROC PIFARRÉ FLOREJACHS

Universitat de Lleida

Recull de les intervencions i lliçons pronunciades en l'acte d'investidura com a doctor *Honoris Causa* de la Universitat de Lleida del senyor Roc Pifarré Florejachs, que es va fer a l'Auditori Municipal Enric Granados de Lleida, el dia 28 d'abril de 1999.

© Edicions de la Universitat de Lleida, 2018

Disseny i maquetació: cat & cas / Edicions i Publicacions de la UdL

Fotografia de portada: Servei de Reproducció d'Imatge de la UdL

Per a més informació, visiteu la web de la Universitat de Lleida

ÍNDEX

Laudatio

Dr. Joan Viñas Salas 6

Acte de doctorat Honoris Causa

Sr. Roc Pifarré Florejachs 11

Discurs de cloenda

Dr. Jaume Porta Casanellas 16

LAUDATIO

DR. JOAN VIÑAS SALAS

Magnífic i Excel·lentíssim Senyor Rector, excel·lentíssimes i il·lustríssimes autoritats, senyores i senyors.

És per mi un honor actuar com a padrí d'investidura de doctor honoris causa de la Universitat de Lleida del doctor Roc Pifarré Florejachs. També és un privilegi poder ressaltar, entre vosaltres, alguna de les virtuts de qui ha dedicat la seva vida al servei dels malalts i la ciència mèdica i a la docència.

La missió de la universitat és la creació i la difusió dels sabers al servei de la societat. Per això, és necessari l'esforç i la responsabilitat de tota la comunitat universitària en la recerca de la veritat i l'excel·lència professional. Amb major grau d'exigència, si és possible, succeeix en l'exercici de la medicina i la cirurgia a l'Hospital Universitari. Tractar de guarir el major nombre de persones i tornar-los la salut a la societat implica un alt grau de responsabilitat.

A l'Hospital Universitari, una de les missions essencials és la recerca per a la millora del grau de salut de la població a la qual serveix, tasca que és pròpia, també, de la Facultat de Medicina. Així doncs, la formació dels metges que la societat necessita i l'avenç en els coneixements en ciències de la salut a través d'una recerca de gran qualitat científica reben una importància cabdal.

El doctor Roc Pifarré Florejachs és un lleidatà il·lustre que ha aconseguit per mèrits propis les cotes més altes del reconeixement científic mundial dins del seu camp, la cirurgia cardíaca, la qual ha avançat gràcies a la seva recerca i quefer quirúrgic i humà.

Va néixer a Lleida, a la partida de Llívia, el 20 d'agost de 1929. Va estudiar als germans maristes de Lleida fins a l'any 1947, en què va entrar a la Universitat de Barcelona a estudiar medicina. Es va llicenciar el 1964.

De petit era molt i molt curiós i amant de la vida i la natura. El seu germà Pere m'explicà que Roc l'acompanyava i li demanava els ocells que ell, bon caçador, atrapava, per tal d'experimentar amb ells.

Ja metge va tornar a Lleida, on començà a exercir la medicina, tant a la Clínica Aliança com a la Seguretat Social, acabada de constituir, durant els anys 1954-1956.

Amb el seu amic i company de curs el doctor Josep M. Cava, va decidir anar a completar els seus estudis als Estats Units. Va entrar de metge intern rotatori a l'hospital Saint Mary de Nova Jersey el curs 1956-1957.

De seguida va saber moure's pel món americà i a aprendre ràpidament a utilitzar amb pragmatisme les ingents oportunitats que dona aquest país a les persones molt treballadores, intel·ligents i espavilades. Per això, ja al curs següent va canviar d'hospital: com que li agradava va fer la residència en Cirurgia a l'hospital Príncep George de Cheverly, Maryland, durant els anys 1957-1959. L'any següent féu investigació en cirurgia cardiovascular a la Universitat de Georgetown, a Washington.

La tasca investigadora absorbia la major part del seu temps, que li passava sense adonar-se'n, amb el delit de nous descobriments, com ens recorda el senyor Ernest Torres.

Continuà la seva formació i aconseguí una plaça de cirurgia cardiovascular i investigador a la Universitat McGill de Mont-real, al Canadà, de 1961 a 1962, en acabar-se-li el visat dels Estats Units; passà a ser cap dels residents de Cirurgia Cardiovascular i Toràcica de l'hospital Royal Victoria de Mont-real, els dos anys següents. Allí va tenir de mestre el doctor Arthur Vineberg, i va començar a fer cirurgia de revascularització coronària, d'una banda, i la tesi doctoral, de l'altra.

Va tornar als Estats Units ja com a cirurgia cardiovascular i professor de cirurgia de la Universitat de Georgetown, a Washington, l'any 1965.

L'any 1969 va aconseguir la plaça de cap del Departament de Cirurgia Cardiovascular de la Universitat de Loyola de Chicago (Illinois), després de passar tres anys com a cap de la secció de Cirurgia Cardiovascular de l'Hospital de Veterans d'Hines (Illinois). Era la primera vegada que la cirurgia cardiovascular s'independitzava de la cirurgia general.

A la Universitat de Loyola ja es va quedar i és on ha desenvolupat la recerca i l'assistència puntera i reconeguda arreu del món. L'any 1985 va ser nomenat cap del Departament de Cirurgia Toràcica i Cardiovascular, on encara treballa —ara ja més tranquil, una vegada aconseguida la jubilació, fa quatre anys— i es dedica a escriure llibres i continuar la recerca.

A més de treballar com a professor de cirurgia cardíaca a la Universitat de Loyola, el doctor Pifarré compaginava la seva tasca essent director de Cirurgia Cardíaca de l'Hospital del Bon Samarità de Downers (Illinois) i de l'hospital d'Hindsdale, des del 1986, i del centre mèdic dels germans Alexian i Elk Grove, a Illinois, des del 1990. També ha estat consultor de cirurgia cardiovascular en altres hospitals americans, com ara l'hospital Cook County de Chicago, West Suburban d'Oak Park, La Grange Community de La Grange, Little Company de l'Hospital de Saint Mary, d'Evergreen Park i de l'Ingalls Memorial d'Harvey, tots ells a l'estat d'Illinois.

Ha ocupat els càrrecs acadèmics següents:

- Investigador en cirurgia cardíaca i professor de fisiologia de la Universitat McGill de Mont-real

- Professor de cirurgia de la Universitat de Georgetown de Washington, del Col·legi Universitari de Medicina de Chicago i de la Universitat de Loyola de Chicago (Illinois).

És membre de diverses associacions científiques tant de cirurgia general com cardíaca o de trasplantaments: l'American College of Surgeons dels Estats Units i el Royal College of Surgeons del Canadà. També de la Societat Espanyola de Cardiologia, ja que ell mai no s'ha deslligat, del tot, del nostre país.

Li han estat concedits diferents mencions, medalles i honors com a reconeixement de la seva trajectòria personal i científica. Tan sols n'assenyalaré la medalla Rei Joan Carles al mèrit civil, a Madrid, el 1980; Strich Gold Medal de la Universitat de Loyola, el 1982; Lleidata Exemplar, l'any 1991, Medalla Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya, el 1995, i Membre d'Honor del Col·legi de Metges de Lleida, el 1996.

Principals activitats científiques

El desenvolupament de la cirurgia cardiovascular ha anat al costat del doctor Pifarré, que és protagonista de moltes de les seves fites més importants que s'han aconseguit en aquesta segona meitat del segle XX, des del començament, en què no hi havia circulació extracorpòria, fins a l'actualitat, amb els trasplantaments de cor i el treball sobre el cor artificial, que ha representat una verdadera revolució de la medicina, amb anys per gaudir i qualitat de vida.

Les seves principals línies de recerca han estat la cirurgia de la revascularització coronària i ha estat el primer cirurgià a operar l'infart de miocardi enmig de la crisi, l'any 1972. S'ha dedicat, també, a la cirurgia del trasplantament de cor i de pulmó, després d'obtenir del govern dels Estats Units l'autorització per practicar-los; ha estat pioner en l'aplicació del cor artificial en malalts en fallida cardíaca que no poden esperar l'arribada del cor per a trasplantar. El doctor Roc Pifarré els posava com a pont mentre s'espera el cor definitiu. Actualment està investigant en nous anticoagulants.

Avorria els assistents si pretengués relatar tota la seva tasca científica, assistencial i de recerca, que pot resumir-se en més de dos-cents cinquanta treballs científics publicats en revistes de gran prestigi internacional i més de quaranta capítols de llibres escrits, així com diversos llibres sobre cirurgia.

Tasca docent

Molts han estat els cirurgians cardíacs que ell ha ajudat a formar-se. Entre ells, els principals cirurgians cardíacs del nostre país que van formar-se al seu costat, com ara el doctor Caralps, cap de Cirurgia Cardíaca de l'Hospital de Sant Pau i primer cirurgià espanyol que va fer un trasplantament de cor.

Conec diferents temptatives per aconseguir que el doctor Pifarré tornés a treballar a casa nostra, però malauradament no van reeixir, no pas per manca de voluntat del doctor Pifarré.

L'any 1993 va acceptar donar el seu nom i ser president honorífic vitalici de la Fundació Roc Pifarré de l'Hospital Universitari Arnau de Vilanova de Lleida. Va donar, en jubilar-se, tota la seva biblioteca, de més de tres-cents cinquanta volums, a la biblioteca de l'Hospital Universitari; va quedar, d'aquesta manera, a la disposició de tots nosaltres.

ACTE DE DOCTORAT *HONORIS CAUSA*

SR. ROC PIFARRÉ FLOREJACHS

Excel·lentíssims i Magnífics Senyors Rectors, Paer en cap, Honorable Conseller de Sanitat, distingides autoritats, Excel·lentíssim Doctor Oró, senyores i senyors.

Voldria aprofitar aquesta oportunitat per donar les gràcies a la Universitat de Lleida i al rector, Jaume Porta, per proposar-me com a doctor honoris causa i a tots els que han participat en aquest nomenament, proponents, etc. Em sento molt honorat i agraït.

L'any 1953, quan estava a l'últim any de carrera, es va realitzar la primera operació de cor a Barcelona. El malalt tenia una estenosi mitral. Se li va practicar una operació a cor tancat per obrir-li la vàlvula mitral. L'operació va ser reeixida i, així, va començar la història de la cirurgia cardíaca a Catalunya.

Durant aquests quaranta-sis anys, la cirurgia cardíaca ha progressat d'una manera tan extraordinària que no es podia ni somiar.

Avui voldria parlar de les fites més importants i de la importància que ha tingut la recerca en el desenvolupament d'aquesta especialitat.

Moltes de les tècniques quirúrgiques que s'utilitzen avui dia les va desenvolupar i perfeccionar el doctor Alexis Carrel.

El doctor Carrel va néixer a Lió, i hi va estudiar medicina. Es va traslladar a Chicago i després a Nova York, a l'Institut Rockefeller, on va tenir l'oportunitat de muntar un laboratori de recerca experimental, com ell havia somiat. Durant molts anys va treballar desenvolupant tècniques noves per suturar venes i artèries, per trasplantar cors i ronyons i per a la circulació extracorpòria. Va treballar amb el famós aviador Charles Lindberg per perfeccionar un aparell de circulació extracorpòria, per realitzar operacions a cor obert. Com a reconeixement a la seva tasca d'investigador va rebre el premi Nobel de medicina l'any 1912.

L'any 1939, el doctor Robert Gross, de Boston, va operar una nena de set anys: li va fer una lligadura del ductus arteriosus. Aquesta va ser la primera operació que es feia per una malformació de cor congènita.

El doctor Alfred Blalock, de Baltimore, l'any 1940 va crear un *shunt*, de la subclàvia esquerra a l'artèria pulmonar, a una nena d'un any, per al tractament de la malaltia de la tetralogia de Fallot (nens blaus). Aquesta operació va ser perfeccionada al laboratori de cirurgia experimental.

La primera operació per al tractament de l'estenosi mitral la va fer el doctor Charles P. Bailey, de Filadèlfia, l'any 1948. Aquesta operació es va fer sense parar el cor i, per tant, sense visió directa de la vàlvula. Quan aquesta tècnica es va publicar l'any 1949, va tenir una forta ressonància a tot el món i va representar el començament de la cirurgia cardíaca per al tractament de les lesions vasculars.

La primera pròtesi per al tractament de la insuficiència aòrtica fou implantada l'any 1951 pel doctor Charles A. Hufnagel, a la Universitat de Georgetown de Washington.

Durant el meu *fellowship* a la universitat esmentada, amb el doctor Hufnagel, vaig tenir l'oportunitat d'auscultar un malalt operat setze anys abans i que es trobava molt bé. Aquesta operació també va ser possible després de molts anys de recerca al laboratori de cirurgia experimental.

El dia 6 de maig de 1953, el doctor John Gibbon Jr., de Filadèlfia, va operar una noia de divuit anys i li va tancar, a cor obert, una comunicació interauricular. Va fer l'operació utilitzant un aparell de circulació extracorpòria que ell havia dissenyat i havia provat al laboratori durant molts anys.

Aquesta operació va representar el veritable començament de la cirurgia de cor obert amb circulació extracorpòria.

L'any 1960, el doctor Albert Starr de Portland i un enginyer, M. Lowell Edwards, van perfeccionar la vàlvula del doctor Hufnagel per implantar-la al nivell de la vàlvula mitral. La primera operació es va realitzar l'any 1960. Es va conèixer com la «vàlvula de Starr-Edwards».

El doctor Arthur M. Vineberg, de Mont-real, va fer recerca per aportar sang al miocardi amb casos d'insuficiència coronària. Va demostrar que la implantació de l'artèria mamària dins del miocardi esquèmic formava anastomosi entre les artèries coronàries i l'artèria mamària implantada. D'aquesta manera, el malalt deixava de tenir el dolor conegut com a «angina de pit» i podia estar actiu sense molèsties.

La recerca i la demostració del doctor Mason Sones, de Cleveland, amb un malalt operat pel doctor Vineberg feia deu anys representa el començament de la cirurgia per al tractament de la malaltia coronària. El treball original del doctor Vineberg es va publicar l'any 1946.

La nova etapa dins de la cirurgia per al tractament de la insuficiència coronària va començar amb la recerca i l'aplicació clínica del *bypass* (pontatge) aortocoronari, que es va publicar l'any 1968. El doctor René Favaloro, de Buenos Aires, va realitzar la recerca a la Clínica Cleveland.

L'any 1970, el doctor Roc Pifarré va presentar, al Congrés de Cirurgia Cardiovascular, la seva experiència clínica del *bypass* coronari amb casos d'infart agut de miocardi, realitzada a la Universitat de Loyola de Chicago.

Aquest concepte d'operar un malalt amb un infart agut de miocardi està actualment acceptat per tothom, però l'any 1970 era un concepte revolucionari i va portar molta controvèrsia. Ara és una pràctica quotidiana arreu del món.

La recerca iniciada pel doctor Carrel per trasplantar el cor va ser continuada pels doctors Norman Glunway i Richard Lower, a Palo Alto (Califòrnia). Van descriure la tècnica que va utilitzar el doctor Christian Barnard, per fer el primer trasplantament de cor humà l'any 1967.

Aquest primer trasplantament de cor humà va ser una fita espectacular i, gràcies al progrés del desenvolupament de nous medicaments per controlar el rebuig, s'ha convertit en una operació acceptada a tot el món.

La recerca per al trasplantament del cor i els dos pulmons «en bloc» es va fer al laboratori del doctor Shumway. El doctor Bruce A. Reitz va publicar el primer trasplantament de

cor i pulmons, l'any 1980. El trasplantament d'un sol pulmó el va realitzar, per primera vegada, el doctor Joel Cooper, de Toronto, l'any 1986.

La manca de donants per cobrir les necessitats dels malalts en llista d'espera va fer que s'intensifiqués la recerca d'un cor artificial. L'any 1984, el doctor William Devries va implantar el primer cor artificial. Es va comprovar que, tal com estava dissenyat, no es podia utilitzar com una solució permanent, però sí com a «compàs d'espera», fins que es pogués aconseguir un donant.

El nostre departament, a la Universitat de Loyola de Chicago, va ser seleccionat, amb altres quatre hospitals, de tots els Estats Units, per al projecte de recerca per a la utilització del cor artificial, com a pont cap al trasplantament de cor.

Bé, com podeu veure, en el decurs de cinquanta anys s'han fet grans progressos dins de la cirurgia cardiovascular. Quins són els reptes de futur?

El més important és la profilaxi per prevenir l'arteriosclerosi. Deixar de fumar, fer més exercici, vigilar la dieta, reduir l'estrès, mantenir un pes normal i tractar la hipertensió són les mesures més importants.

L'enginyeria genètica té molt futur dins de la medicina. La teràpia amb gens ja ha començat. S'estan creant noves artèries i hi ha la possibilitat d'arribar a crear òrgans com, per exemple, un fetge o un ronyó.

Alguns polítics s'han oposat al *cloning* per la por que s'arribi a abusar d'aquestes tècniques. Jo penso que el progrés ha de continuar pel bé de la humanitat.

El perfeccionament d'un cor artificial, totalment implantable, està en cara a uns anys vista. Requerirà més recerca i més inversió econòmica.

Per acabar, voldria animar els estudiants i els metges joves, aquí presents, perquè s'interessessin per fer recerca i ajudar al progrés de la medicina. Sense recerca no hi ha progrés.

Moltes gràcies per la seva atenció.

DISCURS DE CLOENDA

DR. JAUME PORTA CASANELLAS

Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector de la Universitat de Zaragoza, Excel·lentíssim i Magnífic Senyor Rector de la Universitat Ramon Llull, membres de la comunitat universitària, doctor Roc Pifarré, doctor Oró, Il·lustríssim Senyor Alcalde de Lleida, senyores i senyors.

L'acte d'investidura d'un doctorat honoris causa representa el manteniment de la tradició universitària europea, que va més enllà d'una mera litúrgica, que es podria considerar ancorada en el passat. Aquest acte constitueix un signe del compromís de la Universitat de Lleida de voler mirar cap de futur i cap al nostre entorn proper i llunyà.

La investidura d'un doctorat honoris causa constitueix la màxima distinció acadèmica que atorga la universitat, un reconeixement a la tasca feta per dos lleidatans rellevants, tal com han destacat els respectius padrins.

Suposo que tant l'un com l'altre científic, en la seua activitat investigadora, hauran d'haver donat resposta a la pregunta de si hi ha coses que no hem de saber. L'Estudi General de Lleida va ser la primera universitat de la Península a ser autoritzada a dissecar cadàvers, l'any 1391, el que representava per a l'època la possibilitat de transgredir el coneixement prohibit.

Però l'avenç de la ciència feia necessari aleshores, igual que ara, no obstaculitzar la recerca de nous coneixements ni la seua difusió. No hi ha dubte, però que el científic pot arribar a sucumbir a la seducció de la seua pròpia genialitat, en aquesta transgressió del coneixement prohibit i la recerca de la veritat, cosa que pot arribar a tenir conseqüències imprevisibles i devastadores. Però com afirmà Paul Valéry, "la recerca de la veritat és sempre el mateix: la inquebrantable recerca de signes que s'ajustin a la realitat". El tabú d'altres cultures sembla que és inacceptable en el món científic actual, i l'absència de límits a la llibertat sembla, també, una de les característiques del món de la comunicació

o de l'espectacle. Segurament no hi ha d'haver restriccions, o no és la universitat el lloc per propugnar-les, tal com es desprèn de l'efecte retardatori que, per a la ciència, han tingut les que hi ha hagut en el passat de forma desencertada. No obstant això, no hi ha dubte que hi ha àmbits de la recerca que preocupen o notícies que desagraden. És desitjable que qui es trobi a la frontera de la ciència tingui angoixes que li generin actituds de prudència, si bé cal evitar alarmes innecessàries, i incontrolables un cop generades.

Per comentar amb un exemple aquestes dificultats dels científics, em referiré breument a la controvèrsia a què va donar lloc la investigació sobre l'ADN recombinant en el món científic dels anys setanta. James Watson, premi Nobel, i John Tooze recullen en el llibre *The DNA Story* aquest tema, que constitueix el primer exemple de la història en què un grup de científics investigadors van adoptar restriccions voluntàries a la seua pròpia activitat. Alguns anys abans —en el cas de la bomba atòmica—, la invasió per Hitler de Polònia el setembre de 1939 i el començament de la Segona Guerra Mundial van fer que el projecte Manhattan del president Roosevelt no trobés resistència per part dels científics, a priori, i que la reacció atòmica en cadena i la bomba atòmica arribessin a ser una realitat sense oposicions. La reflexió es va produir a posteriori, i la recerca va ser posteriorment lamentada, més per com havia estat emprada que no pas per la recerca en si. Les crítiques als científics resulten fàcils des d'una posició d'observador distanciat en el temps o fora de context, o adoptant una posició de doble negació, que sempre resulta més còmoda.

Però tornant a l'ADN recombinant, l'any 1976, tant a Harvard com al MIT, les autoritats de l'època van imposar una moratòria a tota investigació sobre l'ADN recombinant. Distingits premis Nobel, entre ells Watson, van adoptar posicions diametralment oposades. La pregunta és: hi ha coses que l'esperit humà no necessita saber?

Les tribulacions prudencials inicials dels biòlegs moleculars sobre l'enginyeria genètica als anys setanta, van produir un retard en la investigació de l'ADN recombinant. Malgrat l'alarma produïda, els riscos anunciats no es van fer realitat. L'any 1985 es començava a plantejar el que es denominà Projecte del Genoma Humà, com un pas més en aquesta transgressió continuada del coneixement prohibit per part de la investigació científica.

La dualitat és evident, d'una part la necessitat de l'avenç de la ciència i, de l'altra, la necessitat d'una actitud responsable per part dels científics.

Suposo que tant el doctor Joan Oró com el doctor Roc Pifarré, en els seus respectius àmbits, al llarg de la seua activitat com a científics responsables, hauran hagut de donar resposta a com fer avançar la frontera de la ciència, des de la incertesa i amb la necessària prudència, cosa que mereix tot el nostre respecte, situacions que algun dia ens agradaria poder conèixer.

Per acabar, vull afirmar que, com a rector de la Universitat de Lleida, és per a mi una gran satisfacció que persones que han contribuït activament a l'avenç de la ciència s'incorporin al Claustre de Doctors i Doctores de la nostra universitat com a doctors honoris causa. Els dono la benvinguda i els felicito en nom de la Universitat de Lleida i meu i els demano que vulguin contribuir, amb la seua experiència, al desenvolupament i al progrés intel·lectual de la Universitat de Lleida, una universitat que ha estat mostrant un elevat i enriquidor esperit crític, que vol estar compromesa amb l'avenç del saber des de posicionaments ètics, amb l'educació, amb el món del treball, amb la defensa dels drets humans, amb la cooperació internacional, a aconseguir una major justícia mundial.

És la nostra responsabilitat com a universitaris i universitàries saber aprofitar la relació que avui segellem amb aquestes persones per aconseguir millor els objectius de la nostra institució.

La seua trajectòria ens ha de servir de guia. No hi ha dubte que l'acte d'avui serà un estímul per a la Universitat de Lleida.

Tal com Rafael Alberti diu a *Pleamar*, la Universitat de Lleida diu als nous doctors: Yo soy, mar, bien lo sabes, tu discípulo. ¡que nunca diga mar, que no eres mi maestro!

Sieu benvinguts, doctor Oró i doctor Pifarré.

Moltes gràcies.

Universitat de Lleida